dujotiekio trasoje įžemis nepasiektas. Kultūrinio sluoksnio, išskyrus tarybinių laikų statybines atliekas, nerasta.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE OLD TOWN OF BIRŽAI

In 2005 at the old town of Biržai 6 locations were investigated. In 3 of them the old town cultural layer was discovered. In the Vytauto and Radvilos Str. an area of 84 m^2 was investigated in total; shards of vessel-shaped and flat stove-tiles dating to the late 16th – 17th century, fragments of roof-tiles and bricks, as well as two burials of the 18th century were discovered. In the J. Janonio Sq. in a 920 m^2 large construction area a layer of the 17th century gardens was established. In the Žemaitės Str. 24 an area of 10 m^2 was investigated, and pottery of the second half of the 17th – 18th century was found.

TYRINĖJIMAI BIRŽŲ SENAMIESTYJE

Roma SONGAILAITĖ

2005 m. BKMS keturiose Biržų vietose vykdė archeologinius tyrinėjimus, kurių rezultatai pateikiami pagal tyrinėtas vietas.

J. Radvilos g. 2 (katalikų klebonijos teritorija). Liepos mėnesio pabaigoje Biržų Šv. Jono Krikštytojo parapija klojo vandentiekį nuo Šv. Pauliečio globos namų (J. Radvilos g. 2) šulinėlio iki klebonijos pastato (Vytauto g. 2). Trasa kasta klebonijos teritorijos sodo V puse. Buvo iškasti trys 2x2 m dydžio šurfai ir atidengtas 1 plotas (11,5 m^2). Trys 0,5 m pločio ir 1,1–1,2 m gylio atkarpos (16; 22,3 ir 33 m) tarp šurfų kastos rankomis. Bendras tirtas plotas – apie 94 m^2.

Žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu plote 1 rasti du kapai, pamatų fragmentai ir rąstų liekanos. *Kapas 1* rastas kv. 2AB 90 cm gylyje. Kapo duobė buvo 1,2 m ilgio P–Š kryptimi ir 50 cm pločio. Galva orientuota į P pusę. Palaidojimas sunykęs – rasti pavieniai kaukolės, rankų kaulai. Įkapių nerasta. Pagal kapo duobės dydį sprendžiama, kad tai vaiko kapas. *Kapas 2* rastas kv. 3A–C 1,5 m gylyje. Kapo duobė – 1,7–1,8 m ilgio P–Š kryptimi, 65 cm pločio. Išlikusi mirusiojo kaukolė, kojų ir rankų bei pirštų kaulai, stuburo slanksteliai ir šonkauliai sunykę. Galva orientuota P kryptimi. Prie mirusiojo įkapių nerasta. Mirusiųjų kaulai palaidoti kartu su visais likusiais kaulais, kurie buvo rasti dar gegužės mėnesį vykdant šioje teritorijoje kitą projektą. Palaidojimo vietą prie pastatyto klebonijos sode kryžiaus išrinko klebonas D. Tubys.

Rasti pamatai buvo 1,8 m ilgio V–R kryptimi, 60 cm pločio, storis per 2 akmenų eiles – 30 cm. Pamatai kloti iš 40x30x20 cm dydžio lauko akmenų, rišti moliu. Tarp pamatų rasti 25x25 cm storio tašytų rąstų fragmentai. Išlikę 40–60 cm ilgio rąstai.

Iki 2005 m. gegužės mėnesio šioje teritorijoje archeologiniai tyrinėjimai nevykdyti. Remiantis istoriniais duomenimis, ši miesto vieta nuo XVI a. pabaigos iki XVII a. vidurio buvo užstatyta. Statant Biržų antrąją tvirtovę 1662 m. T. Spinovskio miesto projektiniame plane numatyta šią vietą palikti neužstatytą kaip tvirtovės prieigas. Per Šiaurės karą (1704 m.) Biržams sudegus, 1744 m. invento-

riuose ši vieta jau minima kaip katalikų bažnyčios žemė su kapinėmis. Tai turėtų būti senoji (trečioji) apgriuvusi bažnyčia, statyta 1692 m. dar Liudvikos Karolinos laikais. 1943 m. A. Valantinas, rašydamas apie Biržų kapines, užsimena, kad „yra buvę kapai prie pilies, kur XVII šimtmetyje buvo laidojami Liudvikos Karolinos tarnai bei kariai ir kt. XVIII šimtmetyje jie užleisti ir dabar jų nebėra nė žymės" (*Panevėžio vyskupija*, V., 1998, p. 106).

Remiantis šiais duomenimis, palaidojimus tenka datuoti XVII a. pabaiga – XVIII a. I puse, nes 1811 m. Biržų klebonas kunigas Kazimieras Pikturna pastatė naują Šv. Onos bažnyčią dabartinės klebonijos teritorijoje. Ji buvusi medinė, su paprastu bokšteliu, 12 sieksnių ilgio ir 5,5 sieksnio pločio, dengta čerpėmis. Šalia jos statyta ir klebonija. Medinė bažnyčia išstovėjo beveik iki 1865 m., kol buvo pastatyta naujoji mūrinė Šv. Jono katalikų bažnyčia. Prie 1811 m. statytos bažnyčios kapinių jau nebebuvo, mirusieji laidoti dabartinėse Pasvalio gatvės kapinėse. Rastuosius akmeninių pamatų ir rąstų fragmentus reikėtų datuoti XIX a. pradžia.

Prie pamatų permaišytame sluoksnyje rastieji radiniai (buitinės keramikos šukės, koklių fragmentai) yra iš sluoksnio, susidariusio XVI a. pabaigoje – XVII a. viduryje, kai ši teritorija buvo užstatyta. Sluoksnis buvo perkastas XVII a. pabaigoje – XVIII a. viduryje statant Liudvikos Karolinos bažnyčią ir laidojant žmones, o vėliau statant 1811 m. medinę bažnyčią.

Sodo V pusėje palaidojimų nerasta.

J. Basanavičiaus g. 2004 m. lapkričio mėnesį Biržų senamiestyje (A 518P), J. Basanavičiaus gatvės Š pusėje, per žalią zoną tiesiant dujotiekį, buvo rasti XVII a. pastatų pamatų fragmentai ir to laikotarpio kokliai (plokštieji, neglazūruoti, jų ornamentas – liūtas ant plytų sienelės, įrėmintas palmetės vainike). Kad nereiktų stabdyti darbų ir keisti projekto, t. y. nekasti gatve ir neardyti dangos (be to, jau buvo pradėję šalti ir snigti), leista toliau vykdyti darbus su sąlyga, kad 2005 m. vasarą toje vietoje bus atlikti archeologiniai tyrimai ir baigti tirti rasti pamatai.

Žvalgomuosius tyrimus, nors ir 4,5 m^2 plotelyje, reikėjo atlikti dar ir todėl, kad šioje miesto dalyje niekada nėra vykę archeologiniai tyrimai. Šiame plote tarp miesto turgaus tvoros P pusės ir J. Basanavičiaus gatvės yra žalia zona, kurioje prieš 20 metų pasodintos sidabrinės eglės. Žinant, kad į miesto R dalį nėra nuvestos jokios komunikacijos, išskyrus ryšius ir elektrą po šaligatviu, ateityje, neardant kelio dangos ir netrukdant automobilių eismo, bus pasirinkta ši žalia neužstatyta zona. Pradžia ir buvo padaryta – suprojektuotas dujotiekis, kuris pradėtas tiesti lapkričio mėnesį, kai baigiasi tyrimų sezonas.

XVII a. pradžios T. Makovskio graviūroje pažymėti 7 pastatai, stovėję galais į gatvę (t. y. dabartinę J. Basanavičiaus g.). Juos galima lokalizuoti kaip buvusius nuo dabartinio miesto turgaus iki Apaščios upės. Žinant, kad dabartinė J. Basanavičiaus gatvė yra platesnė (jos plotis 16 m), negu XVII a., tai šių pastatų P galai yra po dabartine gatve, Š – prie turgaus tvoros. Buvusios XVII a. gatvės plotį buvo galima patikslinti, ir pati tinkamiausia proga buvo 2005 m., kai vasarą buvo statomas naujas tiltas per Apaščios upę. Vykstant žemės darbams, archeologinių tyrimų niekas nevykdė. Tik pastačius tiltą buvo iškviesti archeologai, kad parašytų išvadas.

Tyrimų vietoje XVII a. pradžios T. Makovskio graviūroje pažymėti 3 namai. XVII a.

II pusės Spinovskio plane šioje vietoje yra 3 laisvi sklypai. 1746 m. kunigaikščių Radvilų valdų inventoriuje šioje vietoje galėjo būti sklypai, priklausę Pavelui Rutkievičiui (buvo raštininkas), Michal Dudel Garbovičiui, Šulimui Vulfovičiui, Zelikui Leibovičiui, Janui Baginskui.

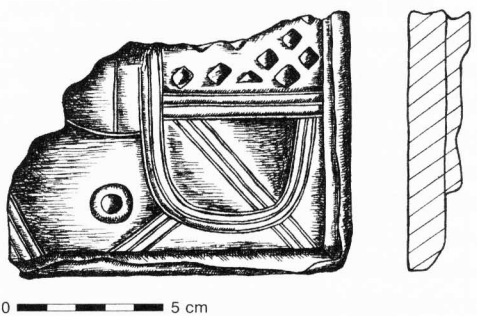
2004 m. tiesiant dujotiekį 30 cm gylyje buvo rasti pastato pamatai, ėję P–Š kryptimi. Pamatų apačia pasiekta 70 cm gylyje. 60–70 cm gylyje rasti XVII a. vidurio koklių fragmentai. 2005 m. tirtame plote tame pat gylyje rastas sluoksnis su degėsiais ir moliu, o jame to paties laikotarpio koklių fragmentai.

30 cm gylyje rastus pamatų fragmentus reikėtų sieti su 2004 m. tame pačiame gylyje rastais pamatais. Jie yra vieno iš pastatų, stovėjusių priešKaryje. Ši J. Basanavičiaus gatvės pusė buvo tankiai užstatyta. Pastatų pamatai pakloti ant XVII a. sluoksnio, kuriame ir buvo rasti kokliai.

40 cm gylyje rastas spaudas–signetas, kurio padas buvo 16x13 mm dydžio, rankenėlės aukštis – 20 mm (LII pav.). Kadangi jis rastas perkastame sluoksnyje, pagal koklius jo datuoti negalima. E. Rimšos duomenimis, šis signetas – baroko ar net rokoko stiliaus. Jį reiktų datuoti XVIII a. viduriu ar net III ketvirčiu. Iš inventorių žinoma, kas gyveno šioje vietoje. Tik prie vienos pavardės (Jano Baginskio) užrašyta ponas. Rastasis spaudas–signetas yra pirmas toks radinys Biržų senamiesčio archeologinėje medžiagoje.

Rotušės – Birutės gatvių kvartalas (sporto mokyklos teritorija). Šios vietos žvalgomuosius archeologinius tyrimus finansavo Biržų rajono savivaldybė pagal BKMS pateiktą projektą.

1930 m. Biržų muziejus (J. Mikelėnas) prie dabartinės sporto mokyklos vykdė archeologi-

83 pav. Koklio fragmentas. Biržai, Nepriklausomybės aikštė, šurfas 11, 1,2 m gylis. *Vasiliūnienės pieš.*
Fig. 83. A stove-tile fragment. Biržai, Nepriklausomybės Sq., test pit 11, depth – 1.2 m.

nius tyrimus, kurių metu buvo rasti XVI a. vidurio kokliai. Pagal koklių ornamentiką, tiksliau, pagal vieną koklį su Žygimanto Senojo monograma šią vietą imta lokalizuoti kaip Biržų pirmojo dvaro vietą (XVI a.), buvusią iki Biržų pirmosios tvirtovės statybos. 2004 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu XVI a. kokliai buvo rasti J. Basanavičiaus gatvėje 1, lokalizuota buvusi XVII a. pradžios Biržų rotušės vieta. Todėl kilo abejonių dėl koklių datavimo ir pirmojo dvaro vietos.

Nors pastaruosius 15 metų Biržuose buvo vykdoma daug žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų, trūko informacijos apie senojo miesto centrinę dalį. 2004 m. ši spraga buvo pradėta pildyti, bet išsamesnei archeologinių tyrimų suvestinei būtina atlikti tyrimus vietose, kur dar trūksta informacijos. Vykdomi spontaniški žvalgomieji archeologiniai tyrimai užsakovams svarbiose statybų vietose ne visada suteikia reikiamos medžiagos. Biržų senojo miesto vietoje dar neatlikta Biržų miesto gynybinės sienos ir Biržų pirmojo dvaro lokalizacijos, senųjų XVII a. miesto kvartalų tyrimai.

2005 m. žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu iškasti 4 šurfai, ištirtas bendras 17,5 m^2 plotas. Šurfe 1, kastame 5 m į PR nuo Biržų tvirtovės PR griovio, supiltinėje žemėje 40 cm gylyje rastos XVI a. koklių kaklelių šukės. Į paviršinį sluoksnį radiniai galėjo patekti kasant 1930 m. kanalizacijos griovį, praėjusį vos už 3–4 m nuo šurfo PR sienelės ar kasant pamatus pastatui – buvusiai ligoninės lavoninei. Pirminis paviršius šiame šurfe pasiektas H_{abs} 55,90 m.

Šurfe 2 50–60 cm gylyje molio sluoksnyje rasti perdegę kokliai ir buitinės keramikos šukės, datuojamos XVI a. viduriu. Tai tas pats sluoksnis, kuris buvo rastas 1930 m. Pagal tų metų tyrimų aprašymus, tame pačiame gylyje buvo rasti perdegę kokliai.

Šurfe 3, kastame buvusio sodo PR pusėje, nerasta supiltinio smėlio sluoksnio nei radinių. Įžemis prasideda H_{abs} 55,80 m.

Šurfe 4 rastas apie 1,8 m storio supiltinis smėlio su moliu sluoksnis. Tik šurfo ŠV pusėje 1,9–2 m gylyje tarp supiltinio smėlio rastas degėsių su moliu sluoksnis. Radinių neaptikta.

Tyrimų metu nustatyta, kad iki Biržų tvirtovės statybos tirta vieta ir Biržų tvirtovės teritorija buvo beveik vienodame lygyje (H_{abs} 55,20–55,50 m.). 1584 m. pradėjus statyti tvirtovę ir kasant PR griovį, dalis žemių buvo supilta dabartinėje Sporto mokyklos teritorijoje. Žemės paviršius griovio PR pusėje link katalikų bažnyčios ir Sporto mokyklos sukeltas per 2 m.

Žvalgomieji archeologiniai tyrimai tik patvirtino 1930 m. J. Mikelėno tyrinėjimų išvadas. Tik apytiksliai žinant, kur 1930 m. spalio mėnesį J. Mikelėnas ištyrė 40 m^2 plotą, tikslesnę dvaro rūmų lokalizaciją reikia sieti su 1930 m. vasarą kastu kanalizacijos grioviu. Žvalgomuosius archeologinius tyrimus šioje vietoje reikėtų tęsti.

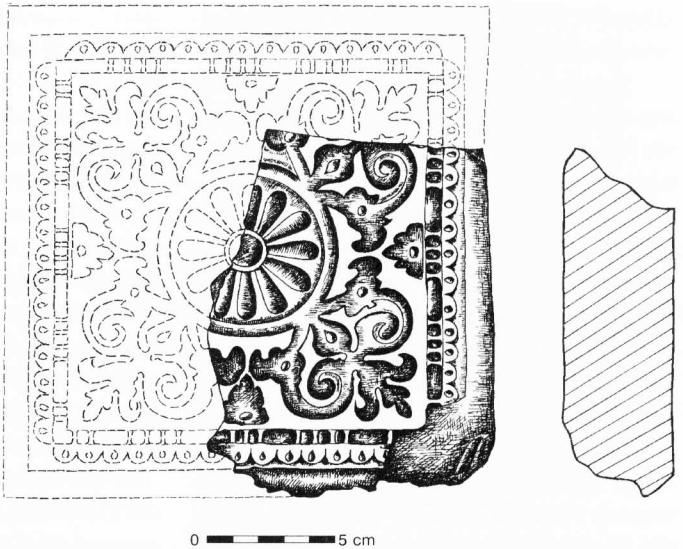
Nepriklausomybės aikštės rekonstrukcija. 2005 m. rugsėjo–lapkričio mėnesį Biržų senamiesčio (A 518P) J. Radvilos, Ligoninės gatvėje bei gatvėje prie paminklo žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę buvo klojamos lietaus nuotėkų trasos. Darbus vykdė „Biržų melioracija". Bendras trasų ilgis buvo apie 220 m, plotis – 6 m, gylis – 1,2–1,5 m. Buvo montuojama 13 70–110 cm skersmens šulinių. Lietaus nuotėkų trasa suprojektuota praktiškai netyrinėtoje teritorijoje, Biržų piliavietės (A 517P) griovio R pusėje, J. Radvilos ir Ligoninės gatvių sankryžoje bei važiuojamoje kelio dalyje tarp Nepriklausomybės paminklo ir Antrojo pasaulinio karo karių kapinių.

Prieš melioravimo darbus būsimų lietaus nuotėkų trasų vietose atlikti archeologiniai tyrimai. Buvo iškasta 17 šurfų ir atidengti 5 plotai, iš viso ištirtas 163 m^2 plotas. Žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai atlikti apie 150 m ilgio trasų atkarpose tarp šulinių, jos kastos mechanizuotai. Bendras sklype ištirtas plotas siekia 313 m^2.

Lietaus nuotėkų projektas yra vienas iš Nepriklausomybės aikštės rekonstrukcijos etapų. 2005 m. šurfai ir plotai kasti ir tyrimai vykdyti tik būsimose lietaus nuotekų trasų vietose.

Teritorijoje tarp paminklo žuvusiems už Lietuvos Nepriklausomybę ir tarybinių karių kapinių buvo iškasta 10 šurfų ir atidengti plotai 2 bei 4. Tyrimų metu rastas XVI–XVII a. sluoksnis su radiniais (83–85 pav.). Plote 4 (15 m^2) 1,1 m gylyje rastas grindinys priskiriamas XVI a. pabaigos – XVII a. I pusės užstatymui. T. Makovskio XVII a. pradžios Biržų pilies ir miesto graviūroje šioje vietoje taip pat pavaizduotas užstatymas. Ant XVII a. grin-

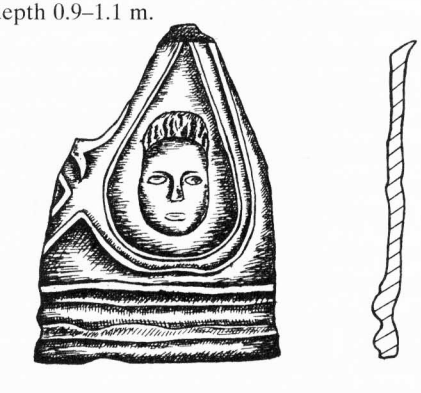
dinių užpiltas sluoksnis turėjo būti susijęs su Biržų antrosios tvirtovės statyba XVII a. viduryje, nes miestas buvo atitrauktas nuo tvirtovės. Virš supiltinio sluoksnio rasti tik XIX–XX a. pradžios radiniai. Po asfalto sluoksniu rastas grindinys, klotas XX a. 4 dešimtmetyje. Jis susijęs su 1931 m. pastatytu R. Antinio paminklu Žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę dabartinių karių kapinių teritorijoje. Tada buvo tvarkoma paminklo aplinka ir klojamas brukas.

84 pav. Koklio matrica. Biržai, Nepriklausomybės aikštė, plotas 1, kv. 4C, 90–110 cm gylis. *Vasiliūnienės pieš.*
Fig. 84. A stove-tile matrix. Biržai, Nepriklausomybės Sq., plot 1, quadrate 4C, depth 0.9–1.1 m.

Plote 2 (13 m²) rasti pastato pamatų fragmentai datuojami XIX a. pabaiga – XX a. pradžia. Pastatas užfiksuotas XX a. 4 dešimtmečio P. Ločerio fotografijose.

Šurfe 5 (3 m²) ir plote 1 (24 m², tirtuose prie Vytauto gatvės) rasti XIX a. II pusėje grafų Tiškevičių statytos Biržų pradžios mokyklos pamatai, ėję lygiagrečiai Vytauto gatvei. Šiame plote prieš statant mokyklą XVI–XVII a. buvęs užstatymas. Atkasti nuardytų pamatų fragmentai. Plotas archeologiškai vertingas, nes rasta daug panašių į židinius krautų akmenų vainikų. Šalia jų buvo daug keramikos šukių, pelenų, degėsių. Rasta iki šiol dar Biržuose nežinomų koklių matrica (84 pav.). Kitais metais į P nuo ploto bus atidengtas dar vienas plotas, kuris leis pateikti tikslesnes išvadas apie buvusį užstatymą ir židinių paskirtį.

85 pav. Koklio–karūnėlės fragmentas. Biržai, Nepriklausomybės aikštė, plotas 4, kv. 10 A, 1,1–1,2 m gylis. *Vasiliūnienės pieš.*
Fig. 85. A stove-tile crown fragment. Biržai, Nepriklausomybės Sq., plot 4, quadrate 10 A, depth – 1.1–1.2 m.

Šurfas 16 (2 m²) ir plotas 3 (30 m²) kasti į P nuo paminklo, žalioje zonoje. Čia rasti XIX a. pabaigos – XX a. pastato pamatų fragmentai ir griuvenomis užverstas rūsys. Pastatas ir

sklypas priklausė katalikų bažnyčiai. Jame gyveno vargonininkas ir zakristijonas.

Plotas 5 (47 m²) kastas lietaus nuotėkų trasoje, kuri turėjo eiti nuo J. Radvilos gatvės į Biržų tvirtovės R griovį. Sienelių sluoksniai parodė, kad iki 1,4–1,5 m gylio sluoksniai supiltiniai. 22–26 metruose, ant šlaito, išryškėjo supilto pylimo sluoksniai, o po jais, 1,9 m gylyje, atsidengė 2 m pločio ir 2 m storio šlaito sutvirtinimas iš molio ir akmenų. Griovos dugne, lygioje ir sausoje vietoje iškastas šurfas 17 parodė, kad dumblo sluoksnis siekia 40 cm.

Ligoninės gatvės 27 metre 1,8 m gylyje rastas 1 m pločio ir 30 cm storio mūro fragmentas. Nuo jo į P apie 8 m ilgio atkarpoje (iki 33 metro) 1,8 m gylyje išryškėjo tamsi žemė. Šis tamsus žemės ruožas yra ties tvirtovės griovos R bastionu. Panašiai šioje vietoje 1662 m. T. Spinovskio Biržų miesto projektiniame plane pažymėtas pylimas.

Galutines šios teritorijos tyrimų išvadas bus galima padaryti, kai bus baigti archeologiniai tyrimai Nepriklausomybės aikštėje.

INVESTIGATIONS OF THE OLD TOWN OF BIRŽAI

In 2005 the BKMS performed archaeological investigations at 4 sites in Biržai. At the J. Radvilos Str. 2 (in the presbytery of the Catholic church) 94 m² were investigated. Two burials of the 17th century, foundation fragments and log remains were discovered. At the J. Basanavičiaus Str. an area of 4.5 m² was investigated; foundation remains and a signet ring (Fig. LII) of the middle or the 3rd quarter of the 18th century were found. In the block located at the crossing of the Rotušės and Birutės Str. (in the sports school territory) the first Biržai manor was searched. An area of 17.5 m² was investigated; fragments of the 16th century pottery and stove-tiles were found. At the Nepriklausomybės Sq. an area of 163 m² was investigated; the 16th – 17th century cultural layer containing archaeological artefacts (Fig. 83–85) and stone pavements, as well as building foundations of the late 19th – early 20th century were discovered.

JONIŠKIS

ŽVALGOMIEJI TYRINĖJIMAI JONIŠKIO MIESTE

Rėda NEMICKIENĖ, Algimantas MERKEVIČIUS

2005 m. rugsėjo–spalio mėnesiais Joniškio mieste, Mažojoje gatvėje vykdyti archeologiniai žvalgomieji tyrinėjimai penkiose vandentiekio ir kanalizacijos trasų vietose. Jos yra centrinėje miesto dalyje, į V nuo miesto aikštės. Bendras tirtų trasų ilgis – apie 115 m, plotis – nuo 0,70 iki 1 m, projektinis gylis – nuo 1,1 iki 1,6 m.

Žvalgomieji archeologiniai tyrimai vykdyti keliais etapais. Pirmiausia tirti šurfai suprojektuotų trasų vietose. Taip nustatyti atskirų laikotarpių kultūrinio sluoksnio horizontai. Vėliau viršutinis griuvenų sluoksnis (apie 50–70 cm storio) nuimtas mechanizuotai, o po juo esantis archeologinis sluoksnis tirtas.

Trasų vietose ištirta 11 šurfų. Dauguma jų buvo 1x1 m dydžio. Iš viso ištirtų šurfų plotas sudaro 12,43 m². Bendras ištirtų trasų plo-

LII pav. Spaudas–signetas, Biržai,
J. Basanavičiaus gatvė, kv. 1B, 40 cm gylis.
J. Vasiliūnienės pieš.
Fig. LII. A signet ring. Biržai,
J. Basanavičiaus Str., quadrate 1B, depth – 40 cm.